

Violetta Dutchak, DoS (Arts), Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk

THE ARTISTIC ACHIEVEMENTS OF UKRAINIAN EXPAT COMMUNITY BANDURA PLAYERS IN THE USA

***Abstract.** The article deals with historical and scientific intersection of the Ukrainian bandura functioning in the USA in the XXth – early XXIst centuries. The periodization of the bandura art's evolution in the USA has been investigated, the activity of its best representatives within the context of preserving the national identity has been outlined.*

The article analyzes the artistic impact of the solo bandura players (i.e. Vasyl Jemez, Andrii Kist', Hryhorii Kytasty, Hryhorii Nazarenko, Leonid Haydamaka, Stephan Hanushevskiy, Volodymyr Yurkevych, Petro Potapenko, Zinoviy Shtokalko, Yulian Kytasty, Yuriy Fedynskiy etc.) in developing the Cobzar traditions, as well as that of female bandura players (Olga Herasymenko-Oliynyk, Alina Ilchuk and others) within the framework of the feministic context in the US.

The bandura groups of different line-up had played an important role in popularising the bandura art in the USA since the middle of the XXth century. Therefore special attention has been paid to the Detroit Taras Shevchenko bandura quire's impact thereto. The performing, recording, pedagogical and publishing elements of the quire's activity have been underlined. The contribution of Mykola Dosinchuk-Chornyj to the popularization of the Ukrainian national art of music through organizing the educational institutions and creating the "Bandura" magazine has been emphasized.

The generalization of bandura masters' (Petro Honcharenko and Olexandr Honcharenko) priorities in the sphere of preserving the Kharkiv type of bandura performance resulting in the rebirth of the respective repertoire has been made.

Generally, the bandura art in the USA has been defined as a practical artistic segment of Ukrainian culture in the expat community throughout its history of preservation and development in the United States.

Key words: *Ukrainian expat community, the USA, the bandura art, performance, national traditions.*

УДК 323.113:323.15 316.77

<http://doi.org/10.17721/2521-1706.2018.05.95-101>

Ольга Фабрика-Процька,

кандидат мистецтвознавства, доцент, докторант,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»,
м. Івано-Франківськ

ДІЯЛЬНІСТЬ СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ЛЕМКІВСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ США І КАНАДИ ХХ СТ. (ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА)

***Анотація.** У статті висвітлено питання історії еміграції лемків та русинів до Канади та США. Розкрито загальну характеристику етапів переселення. Розглянуто напрямки діяльності лемківських та русинських культурних організацій. У процесі формування ідентичності лемківсько-русинські іммігранти з одного регіону та батьківщини, з одного села, інколи з однієї родини по-різному визначали свою національно-етнічну ідентичність. Масова еміграція лемків до Канади розпочалася після Першої світової війни. Їх спрямовували на мало заселені землі західної Канади (Альберта,*

Саскачеван, Манітоба). Вони працювали на металургійних заводах, фермах або ж засновували нові на порівняно вигідних умовах, гуртувались навколо греко-католицької церкви, створювали просвітницькі гуртки та суспільно-культурні організації.

У міжвоєнний період в США лемками-активістами було засновано Лемківський комітет допомоги, редакцію газети «Лемківщина», «Лемко», організацію «Лемко-Союз» у США і Канаді, Об'єднання Лемків Канади. Окремі з них функціонують до сьогодні.

Таким чином, навіть загальна характеристика процесів переселення українців на північноамериканський континент, їхньої адаптації до нових умов життя в іноетнічному оточенні США свідчить, що вони відбувалися своєрідно. Кожна хвиля відображає специфіку різних періодів часу, різні цінності. Усі еміграційні хвилі, відрізняючись одна від одної, набували свого досвіду, творили свою історію. В наш час усі лемківські та русинські організації в США та Канаді роблять чимало корисних заходів, що спрямовані на популяризацію своїх народних звичаїв, частковому збереженні рідної говірки тощо.

Ключові слова: історія, еміграція, лемки, русини, організації, діяльність.

Українську діаспору у Північній Америці слід розглядати з перспектив розвитку, який відбувався у декілька етапів. Від 1970-х років XIX століття відбувалась масова еміграція русинів-лемків до США, яку дослідники вважають найбільшою з українських земель. На жаль, чисельність її встановити складно, адже переважно більша частина русинів-лемків емігрувала нелегально, без погодження органів влади своїх країн. Перший етап датується 1877-1898 рр., коли ні пароплавні компанії, ні державні установи США не цікавилися національною приналежністю приїжджих. Згодом лемків зараховували до поляків, угорців, росіян та словаків. Більшість з них працювали на металургійних заводах Пітсбурга та в шахтах Пенсільванії. Інші лемки-емігранти мали роботу на фермах. Заробивши певну суму грошей переважна більшість поверталась додому, інші їздили в США по декілька разів. У процесі формування ідентичності лемківсько-русинські іммігранти навіть з одного регіону та батьківщини, з одного села, інколи з однієї родини по-різному визначали свою ідентичність: одні приймали українську ідентичність, інші – ні. Тому до сьогодні у США і, меншою мірою, у Канаді можна зустріти нащадків русинських іммігрантів періоду Першої світової війни із Західної України, які вважають себе або росіянами, або карпаторусинами, але не українцями [1, с. 245]. Звідси виникає питання, як лемко-русини стали національно-свідомими українцями.

Переважно своєрідне навернення було результатом освітньої і культурної роботи, яку проводила низка організацій, заснованих і фінансованих самими іммігрантами, зокрема це народний союз у США (заснований 1894 р.), сотні читалень, просвітницьких гуртків (товариства «Просвіта»), заснованих по компактних поселеннях західної Канади. Усі організації спонсорували широкий спектр мистецьких подій, відкривали мовні курси, видавали газети, книги та журнали, робили усе можливе, щоб піднести дух національної української самосвідомості тощо.

За визначенням М. Мушинки, від самого початку з обох схилів Карпат в США русини-лемки гуртувались навколо греко-католицької церкви. Перші греко-католицькі парафії датуються 1880-ми роками на сході штату Пенсільванія, де правили священники греко-католицької єпархії з Пряшівщини (Словаччина). «До Першої світової війни Американська греко-католицька (візантійська) руська церква (найстарша в США) з центром у Пітсбурзі, нараховувала 152 парафії з близько 500 000 прихожанами. Ця церква, підвищена до метрополії, пройшла, за висловом

М. Мушинки, через численні реформи та існує до сьогодні. У 2005 році в чотирьох її єпархіях було 252 парафії з приблизно 100 000 вірниками» [2].

Юридично греко-католики США підлягали римо-католицькій церковній верхівці, яка довго не розуміла їх обряду та назви «греко-католики». Їм говорили «Як ви можете називати себе греками, коли ніхто з вас, навіть священники, не володіє грецькою мовою? Які ж ви католики, коли ваші священники не дотримуються celibату?»[2]. Непорозуміння між русинами-греко-католиками і римо-католицькою ієрархією призвели до того, що 25 000 греко-католиків на чолі із уродженцем Пряшівщини священником О.Товтом (1854-1909) перейшло від юрисдикцію Російської православної церкви в Північній Америці. Три чверті з них походили із галицької Лемківщини.

У 1936 році велика кількість священників та мирян на знак проти декрету Ватикану про заборону висвячувати жонатих кандидатів у священники, вийшли із складу Американської греко-католицької (візантійської) руської церкви та заснували Американську карпаторуську православну греко-католицьку єпархію на чолі з єпископом О.Чорноком (1883-1977), русином-лемком з Пряшівщини. На сьогодні ця церква налічує близько 15 000 членів, що зосереджені у 82 парафіях північно-східної частини США [2].

Другу найбільшу групу русинів-лемків на американському континенті становлять русини-лемки Канади. Еміграція в Канаду розпочалась лише в 90-х роках XIX ст. і переважно охоплювала східну Галичину, з якої до Першої світової війни переселено було 100 тис. українців, серед яких лемки становили незначний відсоток. У Вінніпезі (Канада) в 1905 році було засноване Українське братство св. Миколая, а у 1911 р. почала друкуватись газета «Канадський Русин». У степових провінціях Канади національна самосвідомість поширювалась серед молоді через систему освіти, яка до 1920-х рр. і пізніше передбачала двомовне викладання – українською й англійською мовами [1, с. 247].

Масова еміграція лемків до Канади розпочалась після Першої світової війни. Лемків, як і до війни, спрямовували на мало заселені землі західної Канади (Альберта, Саскачеван, Манітоба). Вони йшли на роботу на існуючі ферми або ж засновували нові на порівняно вигідних умовах.

У міжвоєнний період в США лемками-активістами було засновано кілька установ та організацій, присвячених виключно Лемківщині. Основним завданням цих установ було зупинити політику польського уряду, спрямовану на асиміляцію лемків. З ініціативи уродженця с. Кункова Віктора Гладика (1873-1947) у Нью-Йорку в 1922 році було засновано Лемківський комітет допомоги, що ставив за мету допомагати лемкам в Європі. Друкованим виданням була газета під назвою «Лемковщина» (1922-1926 рр.), яка виходила в світ нерегулярно. Всього 33 випуска під редакцією В. Гладика лемківським варіантом російської мови.

У квітні 1927 р. з Канади до Нью-Йорка приїхав Д.Вислоцький (1888-1968) – уродженець с.Лабова (псевдонім Ваньо Гунянка), який став у витоків друку з 1928 року до 1939 р. газети «Лемко», видавалась у Філадельфії (1929-31), Клівленді (1931-36) та в Нью-Йорку (1936-39) лемківською говіркою та англійською мовою, спочатку як місячник, від 1929 р. – як тижневик, а від 1939 р. – двічі на тиждень. У 1929 р. газета стала органом «Лемко-Союза» в США та Канаді – найбільшої суспільно-культурної організації іммігрантів-лемків та їх нащадків у Північній Америці, що була заснована на I головному з'їзді в Клівленді 22 лютого 1931 р. (Початково у 1929 році у м. Вінніпег було створено філію організації). Починаючи

з 1936 року управління «Лемко-Союзу» перемістилось до Нью-Йорка, друкованим виданням якого став двотижневик під назвою «Карпатська Русь» (1939 р. до сьогодні.) В основному організація видавала журнали англійською мовою. Серед газет та журналів (щомісячників) для молоді, що існували недовго («Lemko-Journal», 1933; «Lemko-Youth», 1936-1939; «Lemko Yourth Journal», 1960-1964; «Carpatho-Russian American», 1968-1969; «Karpaty», 1978-1979), а також щорічні календарі (1926-1971, 1984, 1987-1991), серію з 27 невеличких п'єс («Лемковська театральна бібліотека»), кілька публіцистичних праць та популярно-історичних нарисів [3, с. 409].

Після 1934 року Лемко-союз набрав прорадянської та прокомуністичної орієнтації, пропагуючи ідею переселення лемків Польщі до Радянського Союзу. Зокрема, у серпні 1941 р. «Лемко-Союз» оголосив кампанію збору пожертв на допомогу антифашистському фронтові, а саме потерпілим у війні громадянам СРСР [4, с. 359]. Однак, незважаючи на це, його засновника Д.Вислоцького американський уряд видворив у Польщу, звідки він потрапив спочатку до Ужгорода, а потім до Львова [2].

Після 1934 р. під впливом Дмитра Вислоцького та Симеона Пижа Лемко-Союз в США та Канаді набув прокомуністичної орієнтації. Організація підтримувала план переселення лемків з рідних земель та Північної Америки до СРСР як засіб вирішення їх соціально-економічних та національних проблем, прийняла антифашистську платформу та сприяла створенню карпаторусинської секції у Міжнародному робітничому об'єднанні.

Під час Другої світової війни Лемко-Союз в Канаді та США був найважливішою організацією т.зв. «лівого спрямування серед іммігрантів-слов'ян в США і зібрав значну фінансову допомогу для Радянського Союзу. Ці фінансові дари в значній мірі були заслугою карпаторусинської радіопрограми (1943-1947) під керівництвом Миколи Цисляка, який був ведучим радіопередач в Нью-Йорку та штаті Нью-Джерсі [3, с. 409]. Наприкінці Другої світової війни організація підтримувала переселення лемків до СРСР та заснувала у 1946 р. Лемківський комітет допомоги.

У період інтенсивного розвитку та впливу (1945 р.) організація налічувала 5 тисяч членів у 100 філіях (88 – в США та 12 – в Канаді). Першим головою був Теодор Кохан (1929-1931). Серед інших діячів, що очолювали організацію, були: Михайло Боволяк (1931—1933), Джордж Шуфлат (1935-1939), Іван (Джон) Головач (1939-1944), Іван (Джон) Адамяк (1944-1948, 1959-1961, 1971-1981, 1983-1989), Вільям Варголяк (1948-1956) та Олександра Геренчак (1989) [3, с. 408]. Дослідник Володимир Кубійович зазначав, що після Другої світової війни в Північній Америці та Канаді проживало 100-150 тисяч лемків [2].

Третя хвиля емігрантів русинів-лемків до Канади припала на післявоєнний період. У більшості це були політичні емігранти, яким вдома загрожували репресії. Вони поселялися у провінції Онтаріо та працювали робітниками на фабриках, віддаючи частину заробітку на громадські справи. Будучи національно мало свідомими, русини-лемки часто вступали до польських, словацьких або ж російських товариств, що призвело до швидкої асиміляції [2]. З історії відомо, що у 1948 р. до Канади приїхав лемківський історик, етнограф, громадський діяч, журналіст Юліан Тарнович (1903-1977), редактор часопису «Наш Лемко», автор відомої «Ілюстрованої історії Лемківщини» (Львів, 1936) та цілої низки інших праць з лемківської тематики, який твердо стояв на українських позиціях.

Лемки української організації в 1961 році заснували в м.Торонто 20-й Відділ Організації Оборони Лемківщини ім. В.Вербицького (голова – Іван Оленич) як філію Організації Оборони Лемківщини в США (друкований орган – «Лемківські вісті»). У 1966 році Відділ став членом Комітету Українців Канади. В 1973 р. новий лемківський відділ було засновано в Гамільтоні, пізніше – в Монреалі та Оттаві.

У 1972 р. відділ Об'єднання лемків Канади (ОЛК) купив лісову ділянку площею близько 200 акрів (80 га) у місцевості Бентінг Таушіп (175 км на північ від Торонто), яку перетворив у рекреаційний осередок під назвою «Лемківщина». Саме на цій території відбуваються зустрічі лемківських родин, зокрема, починаючи з 1975 року проводиться щорічний фольклорний фестиваль «Лемківська ватра», різноманітні концерти та урочистості пам'яті депортації лемків з рідних земель.

У 1973 році об'єднані відділи ООЛ в Канаді прийняли назву Об'єднання Лемків Канади (ОЛК). ОЛК є членом Світової Федерації Українських Лемківських Об'єднань, Конгресу Українців Канади та Світового Конгресу Українців. Організація спонсорувала понад 150 втікачів з Польщі та України та значну кількість видань з лемківською та загальноукраїнською тематикою. Офіційну реєстрацію у Федеральному корпоративному міністерстві Канади організація отримала 2 березня 1978 р. Головами Крайової управи ОЛК були Михайло Федак, Максим Маслей, Стефан Баб'як, Адам Стець, Іван Оленич, Андрій Ротко, Петро Гриньків.

Наприкінці 1960-х рр. редактори газети «Карпатська Русь» С. Кичура та Т. Докля почали критикувати комуністичну орієнтацію Лемко-Союзу в США і Канаді, уряди комуністичних Польщі та Словаччини за політику національної асиміляції лемків, українізації русинів Пряшівщини та радянське вторгнення до Чехословаччини.

У 1989 році кількість членів Лемко-Союзу в США та Канаді зменшилась до близько 400 осіб. В наш час організація робить спроби зберегти свою діяльність під керівництвом Олександра Геренчака. Щодо національної орієнтації товариства США та Канади, то вона, на думку авторів Енциклопедії історії та культури карпатських русинів, ніколи не відрізнялася чіткістю: відкидаючи українську позицію, представники товариства представляли погляд на лемків як частину окремого карпаторусинського народу, але найчастіше вважали їх гілкою єдиного «русько-російського» народу, який включав у себе всіх східних слов'ян» [3, с. 409].

Від 1939 до 1999 р. головний офіс організації знаходився в м. Йонкерс, передмісті Нью-Йорка. Організація брала в оренду приміщення у Карпаторуського американського центру. «Лемко-Союз» в США і Канаді також контролював діяльність народного дому «Лемко-голл» у Клівленді, штат Огайо, а також керував клубами в м. Ансонія та Бріджпорт, штат Коннектикут [3, с. 408].

Популярним місцем відпочинку лемків та інших іммігрантів карпаторусинського походження в США, яке розташоване в м. Монро, штат Нью-Йорк став «Лемко-парк», який було створено у 1958 р. за рішенням Лемко-Союзу в США і Канаді та його XIII загального з'їзду (1947). Парк належав групі акціонерів, які придбали 126 акрів землі за 175 тис. доларів.

У 1987 році Об'єднання Лемків Канади заснувало Музей лемківської спадщини ім. Юліана Тарновича. Керуючим було обрано Максима Маслея. Головним напрямком цієї установи в наш час є організація фольклорних фестивалів «Лемківська ватра» у Канаді.

Отже, на сьогодні Об'єднання лемків Канади діє в 4 відділах, зокрема, у Торонто, Гамільтоні та Вінзорі і співпрацює з громадами в Монреалі, Вінніпезі, Едмонтоні та Оттаві. Організація є членом Світової федерації Українських Лемківських Об'єднань, Конгресу українців Канади, Світового конгресу українців. За період проживання на території США та Канаді лемки-русини створили ряд громадських організацій, редакції друкованих видань, музеї лемківської спадщини, здійснили та продовжують робити чимало корисних заходів, що спрямовані на популяризацію лемківських і русинських народних звичаїв, частковому збереженні рідної говірки та сприяють розвитку культурних та історичних традицій своїх предків в наш час.

Список використаних джерел та літератури

1. Євреї та українці: тисячоліття співіснування / П.-Р. Магочій, Й.Петровський-Штерн; переклад з англ. О.Форостини; ред. укр. вид. В.Падяк. – Ужгород: Вид-во Валерія Падяка, 2016. – С. 245.
2. Мушинка М. Лемки в діаспорі / М.Мушинка// Науковий збірник Музею Української культури у Свиднику. – Вип.27. Історія та культура Лемківщини. – Свидник, 2013. – С. 424 – 431.
3. Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / уклад.: П.- Р. Магочій, І. Поп; пер. з англ. мови Н.Кушко; ред. укр. видання В. Падяк; карти П.-Р. Магочія; вип. Ред. Л.Ільченко. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2010. – С.409.
4. Красовський І. Енциклопедичний словник Лемківщини [Текст] – Львів: Астролябія, 2013. – 751 с.

References

1. MAGOCSI, P.-R., PETROVSKY-SHTERN, Y. (eds.) (2016) *Yevreyi ta ukrainsi: tysyacholittya spivisnyvannya*. Uzhgorod: Vyd. Valeria Padiaky.
2. MUSHYNKA, M. (2013) *Lemky v diaspori. Naykoviy zbirnyk Myzeiu ukrainskoi kul'tury v Svydnyky*. Vyp. 27. P. 424 – 431.
3. MAGOCSI, P.-R., POP, I. (2010) *Entsyklopedia istorii takul'tury karpatskyh rysyniv*. Uzhgorod: Vyd. Valeria Padiaky.
4. KRASOVSKII, I., CHELAK, I. (2013) *Entsyklopedychnyi slovnyk Lemkivschyny*. Lviv: Astroliabiya.

Надійшла до редколегії 20.04.2018.

Olga Fabryka-Protzka, PhD (Arts), Vasil Stefanyk Institute of Art of the Precarpathian National University

XX CENTURY ACTIVITY OF SOCIO-CULTURAL LEMKO ORGANIZATIONS OF THE USA AND CANADA (GENERAL CHARACTERISTICS)

Abstract. *The article brings to light the history of Lemko-Rusyn emigration to the USA and Canada. General characteristics of the migration periods have been revealed. The directions of Lemko-Rusyn cultural organizations have been considered.*

In the process of identity formation Lemko-Rusyn immigrants from one region and birthplace, from one village and sometimes from the same family, determined their national-ethnic identity in different ways. The mass emigration of Lemkos to Canada began after the World War I. They were sent to the sparsely inhabited lands of Western Canada (Alberta, Saskatchewan and Manitoba). Newcomers have been working at existing metallurgical factories, farms or founded new ones on comparatively profitable terms, grouped around the Greek-catholic Church, created educational societies and socio-cultural organizations.

In the USA, the Lemko Assistance Committee, Lemkivschyna and Lemko newspapers, Lemko Union organization of the USA and Canada and Lemko Canadian Union were founded by Lemko activists in the period between the two world wars. Today, all Lemko and Rusyn

organizations in the USA and Canada are arranging numerous effective events aimed at popularizing their national customs, preserving their native dialect in particular, etc.

Therefore, even the general characteristic of the processes of the Ukrainian immigration to the North American continent, their adaptation to new living conditions in the foreign ethnic environment of the USA shows their peculiarities. Each immigration wave reflects the specific character of different periods of time as well as different values. All the immigration waves, though different in their nature, acquired their own experience and created their own history.

Key words: *history, emigration, Lemkos, Rusyns, organizations, activities.*